

RIJEČKI FILOLOŠKI DANI

Zbornik radova s

Međunarodnoga znanstvenog skupa

Riječki filološki dani održanoga u Rijeci

od 16. do 18. studenoga 2006.

ISBN 978-953-6104-64-2

UDK 811.163.42(063)

821.163.42.09(063)

KNJIGA VII, 1-898, Rijeka 2008.

Izdavač:	Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci																																							
	Omladinska 14, Rijeka, Hrvatska																																							
Za izdavača:	Elvio Baccarini																																							
Uredništvo:	Lada Badurina, Adriana Car-Mihec, Darko Gašparović,																																							
	Irvin Lukežić, Ines Srdoč-Konestra, Diana Stolic,																																							
	Anastazija Vlastelić, Silvana Vranić																																							
Urednice:	Ines Srdoč-Konestra																																							
	Silvana Vranić																																							
Tajnica uredništva:	Anastazija Vlastelić																																							
Recenzenti:	<table> <tbody> <tr> <td>Stjepan Babić</td> <td>Maja Brala</td> </tr> <tr> <td>Vinko Brešić</td> <td>Lada Čale Feldman</td> </tr> <tr> <td>Maciej Czerwiński</td> <td>Vesna Deželjin</td> </tr> <tr> <td>Dunja Fališevac</td> <td>Anamarija Gjurani-Coha</td> </tr> <tr> <td>Jagoda Granić</td> <td>Sanda Ham</td> </tr> <tr> <td>Ivan Jurčević</td> <td>Damir Kalogjera</td> </tr> <tr> <td>Ivan Karlić</td> <td>Marina Katnić Bakaršić</td> </tr> <tr> <td>Zvonko Kovač</td> <td>Ivan Lozica</td> </tr> <tr> <td>Ivan Marković</td> <td>Antica Menac</td> </tr> <tr> <td>Milan Mihaljević</td> <td>Josip Miletić</td> </tr> <tr> <td>Krešimir Nemec</td> <td>Gerhard Neweklowsky</td> </tr> <tr> <td>Sanja Nikčević</td> <td>Darko Novaković</td> </tr> <tr> <td>Vlado Pandžić</td> <td>Sibila Petlevski</td> </tr> <tr> <td>Zvezdana Rados</td> <td>Goran Rem</td> </tr> <tr> <td>Marko Samardžija</td> <td>Slavica Stojan</td> </tr> <tr> <td>Milorad Stojević</td> <td>Ljerkica Šimunković</td> </tr> <tr> <td>Petar Šimunović</td> <td>Branka Tafra</td> </tr> <tr> <td>Marija Turk</td> <td>Jadranka Valentić</td> </tr> <tr> <td>Antonija Zaradija Kiš</td> <td>Mateo Žagar</td> </tr> </tbody> </table>	Stjepan Babić	Maja Brala	Vinko Brešić	Lada Čale Feldman	Maciej Czerwiński	Vesna Deželjin	Dunja Fališevac	Anamarija Gjurani-Coha	Jagoda Granić	Sanda Ham	Ivan Jurčević	Damir Kalogjera	Ivan Karlić	Marina Katnić Bakaršić	Zvonko Kovač	Ivan Lozica	Ivan Marković	Antica Menac	Milan Mihaljević	Josip Miletić	Krešimir Nemec	Gerhard Neweklowsky	Sanja Nikčević	Darko Novaković	Vlado Pandžić	Sibila Petlevski	Zvezdana Rados	Goran Rem	Marko Samardžija	Slavica Stojan	Milorad Stojević	Ljerkica Šimunković	Petar Šimunović	Branka Tafra	Marija Turk	Jadranka Valentić	Antonija Zaradija Kiš	Mateo Žagar	
Stjepan Babić	Maja Brala																																							
Vinko Brešić	Lada Čale Feldman																																							
Maciej Czerwiński	Vesna Deželjin																																							
Dunja Fališevac	Anamarija Gjurani-Coha																																							
Jagoda Granić	Sanda Ham																																							
Ivan Jurčević	Damir Kalogjera																																							
Ivan Karlić	Marina Katnić Bakaršić																																							
Zvonko Kovač	Ivan Lozica																																							
Ivan Marković	Antica Menac																																							
Milan Mihaljević	Josip Miletić																																							
Krešimir Nemec	Gerhard Neweklowsky																																							
Sanja Nikčević	Darko Novaković																																							
Vlado Pandžić	Sibila Petlevski																																							
Zvezdana Rados	Goran Rem																																							
Marko Samardžija	Slavica Stojan																																							
Milorad Stojević	Ljerkica Šimunković																																							
Petar Šimunović	Branka Tafra																																							
Marija Turk	Jadranka Valentić																																							
Antonija Zaradija Kiš	Mateo Žagar																																							
Jezična redakcija:	autorska																																							
Likovno oblikovanje:	Zvonimir Pliskovac																																							
UDK:	Nataša Jurčić, Filozofski fakultet u Rijeci																																							
Adresa uredništva:	Filozofski fakultet u Rijeci																																							
	Odsjek za kroatistiku																																							
	Trg Ivana Klobučarića 1, 51000 RIJEKA																																							
Grafička priprema i tisak:	Digital point tiskara d.o.o. Rijeka																																							
Naklada:	400 primjeraka																																							
Žiro račun:	2360000-1101536455, Filozofski fakultet u Rijeci,																																							
	s naznakom "za Riječke filološke dane"																																							

Izlaženje Zbornika financijski su potpomogli:

Grad Rijeka – Odjel gradske uprave za kulturu i Zaklada Sveučilišta u Rijeci

RIJEČKI FILOLOŠKI DANI

Zbornik radova s

Međunarodnoga znanstvenog skupa

Riječki filološki dani

održanoga u Rijeci

od 16. do 18. studenoga 2006.

Bianco Tosovic
 Akademik učenik izmedu
 bosanskoga/bosnjackoga
 hrvatskoga i srpskoga jezika
 779-792

Filozofski fakultet

Rijeka, 2008.

Branko Tošović

AKCENATSKE RAZLIKE IZMEĐU BOSANSKOGA/BOŠNJAČKOGA, HRVATSKOGA I SRPSKOGA JEZIKA

dr. sc. Branko Tošović, Sveučilište u Grazu, pregledni član

UDK 811.163.42'342.8

811.163(497.6)'342

811.163.41'342.8

U ovome se radu pokušavaju utvrditi zajedničke i različite tendencije u tumačenju normiranju naglasne problematike u hrvatskoj, srpskoj i bošnjačkoj lingvistici. Zb objektivnosti analize autor nije ulazio u vlastito vrednovanje ovih ili onih stavova, već je želi na ograničenome prostoru predstaviti što više mišljenja, koja mogu biti sporna i potpuno suprotna. Sadašnja se naglasna situacija obilježava kao hrvatska mat-pozicija, srpska pa pozicija, bošnjačka start-pozicija, crnogorska blok-pozicija.

Ključne riječi: akcent, naglasak, prozodija, bosanski/bošnjački, hrvatski, srpski, norma, standard

0. Na svakome jezičnom nivou, pa i na naglasnom, postoje identičnosti, sličnosti razlike između bosanskoga/bošnjačkoga, hrvatskoga i srpskog jezika (dalje B/K/S ili B, K, S). Sadašnja je akcenatska situacija je veoma difuzna i složena, kako na području jezika koji se nazivaju srpski, hrvatski i bosanski/bošnjački, tako i na njihovim pojedinim dijelovima. U srpskoj i hrvatskoj lingvistici zapažamo čitav niz podudarnosti.

1. Prvo, ne dovodi se u pitanje novoštokavska akcentuacija kao osnova standardnoga izgovora, s tim što se u hrvatskoj lingvistici insistira na zapadnoštokavskome naglasku, a u srpskome na istočnohercegovačkom.

Drugo, nitko ne spori da je sadašnja situacija u mnogo čemu drugačija od vremena Vuka i Daničića. I sa srpske se strane sve češće ističe kako vuk-daničičevski sustav više ne zadovoljava, da je naglasak sistem u izvjesnoj mjeri drugačiji od vukovskoga, da je "akcenatski normativ definitivno narušen" i kako nije potrebno ostajanje na neaktualnim klišeima (Fekete 2000).

Treće, gotovo na svim područjima postoji narušavanje normi, prije svega kad su u pitanju pojava silaznih akcenata na unutarnjim slogovima i ultimi te obvezatnost prenošenja akcenta na proklitiku (prednaglasnicu). Prema mišljenju nekih, pretežan broj Hrvata u svojim organskim govorima ima silazni naglasak na nepočetnim slogovima

Branko Tošović

(Škarić/Škavić/Varošaneć-Škavić 1996: 134). U srpskoj ligistici nešto slično ističe više autora. Očividno, tradicionalni je prozodijski uzus poremećen i u određenim segmentima djeluje umjetno ili neuobičajeno (Fekete 2000: 1322).

Četvrto, dolazi do gubljenja zanaglasne duljine, koja se ponajbolje čuva u BiH. Hrvatska su istraživanja pokazala kako u urbanome govoru razlikovanje dugih i kratkih slogova nestaje pa je Ivo Škarić ustvrdio kako se razlikovanje zanaglasne kvantitete "svehrvatski" može tolerirati, ali ne i propisivati kao obvezatno, osim možda onih duljina koje se u sinkroniji osjećaju kao u jakosti ispražnjen dugi naglasak zbog trenutačne preoblike riječi (npr. u *vūći* – *pōvūći*, *grād* – *ū grād*, *dječāka* – *dječāk*) (Škarić 1999: 127). U govornoj je praksi suvremenih urbanih nosilaca standardnoga srpskog jezika zanaglasna duljina u najvećem broju slučajeva reducirana tako da mlade generacije govornika uopće nemaju duge vokale iza akcentiranih slogova, a drastično se skraćuje i akcenatska kvaliteta (Subotić 2005: 136). Time se četveroakcenatski sustav svodi na iktus, glasovni udar.

Kada se govori o zanaglasnoj duljini, treba imati u vidu vrlo važnu stvar: njen udio u općemu akcenatskom sustavu nije malen. Mi smo izvršili analizu akcenata u *Odostražnome rječniku* Josipa Matešića i došli do podatka da u 130.651 akcentiranoj riječi zanaglasne duljine zauzimaju drugo mjesto s 27,93%, odmah iza kratkouslaznoga akcenta (38,79%), a ispred kratkosilaznoga (16%), dugouslaznoga (15%) i dugosilaznoga (2,23%). Od svih se fonema s prozodijskom kvalitetom na prvome mjestu nalazi upravo jedan "duljinski" samoglasnik – *ā* (11,44%). Od ostalih je dugih samoglasnika prema učestalosti na četvrtome mjestu *ī* (8,76%), na devetome *ō* (4,37%), a na dvanaestome *ē* (2,93%). Vokalsko je *ī* vrlo malo zastupljeno (0,16%) i zauzima pretposljednju, 29. poziciju. Bez obzira na to koliko se danas duljina izgovara, činjenica da 27,93% svih samoglasnika ima tu prozodijsku jedinicu govori o tome koliko je ona, bar sustavno i teoretski, široko predstavljena i koliko je stoga relevantna za ukupni prozodijski sustav te koliko treba biti oprezan u prihvaćanju i eventualnome normiranju riječi sa skraćenim ili potpuno izgubljenim duljinama.

Peto, prenošenje akcenta na proklitiku (prednaglasnicu) nije sustavno kao nekada jer se prelazak silaznih naglasaka s akcentogene riječi na proklitiku u "općem hrvatskom jeziku" redovito ne ostvaruje (Škarić 1999: 120), a u srpskome se mahom također ne realizira (Fekete 2000).

Šesto, postoji izražena težnja da se sve tri nacionalne lingvističke norme što više usuglase s realnom praksom.

Sedmo, osobitu tendenciju u B/K/S-ortoeapiji predstavlja preispitivanje opravdanosti orijentacije na narodni jezik. Što se tiče hrvatskoga jezika, mnogi okrivljuju ljude iz novoštokavskih krajeva da unose seljačke, folklorne, gorštacke, neeuropske, dinarske i slične naglaske u hrvatski standardni jezik (Mićanović 2006: 104). Prema nekim mišljenjima hrvatsko se naglasno normiranje mora temeljiti na govoru kompetentnih govornika, a danas su to "neosporno" obrazovani stanovnici kulturnih središta, napose oni kojima je profesija javni govor i bez obzira na njihov polazišni organski idiom – novoštokavski ili nenovoštokavski (Škarić/Škavić/Varošaneć-Škavić 1996: 138). Kad je u pitanju srpski jezik, kao i s hrvatske strane, sve se češće i upornije čuju glasovi o tome

da je neaktualna teza kako su narodni govori relevantni putokaz i orijentacija za uvanje suvremene norme, da su pozivanje na uzor i kompetencije narodnoga jezika i teno te da stoga narodni govori nisu relevantan putokaz i orijentir za utvrđivanje mene jezične norme (Fekete 2000: 1325).

Osmo, u određivanju i mijenjanju naglasne norme nemali značaj igra i čimbenik. Na teoretsko i praktično razmatranje akcenatskih problema važan utjecaj situacija u kojoj su glavni nosioci srpske i hrvatske prozodije sišli sa scene sredi krajem prošloga stoljeća (Stjepan Ivšić, Aleksandar Belić, Pavle Ivić, Mihailo Steva Mitar Pešikan) ili se nalaze u životnoj dobi koja ne dozvoljava da se aktivno i intenzivno kao prije, bave akcenatskom problematikom (Asim Peco, Dalibor Brozović, Ivo Štjepan Vukušić).

2. Sadašnju naglasnu konfiguraciju na području bivšega hrvatskosrpskog jezika ćemo usporediti sa šahom i reći da se hrvatska situacija može označiti kao mat-po srpska kao pat-pozicija, bošnjačka kao start-pozicija, a crnogorska kao blok-po. Pokušat ćemo objasniti što imamo u vidu.

3. Hrvatsku u poziciju karakterizira (1) spremnost da se razmotri i prihvati možnost normiranja silaznih akcenata na unutrašnjim slogovima i na ultimima, (2) nastoja se isključiti obvezatnost prenošenja silaznih akcenata na proklitiku, (3) toleriranje nest zanaglasnih duljina, (4) primarna ili značajna orijentacija na uporabnu normu.

Hrvatska je lingvistika najdalje otišla u preispitivanju naglasne norme i ako dođe do radikalnijih reformi, bit će to u Hrvatskoj. U njoj se mnogo više i otvoreno govori o napuštanju postojećega prozodijskog standarda, potrebi napuštanja pozicija i prihvaćanja realnoga stanja. Na nužnost nalaženja rješenja upućuje i činjenica da je na ovome području naglasna slika veoma raznorodna jer postoji čak pet akcenatskih situacija: poludugi dinamički naglasak (npr. u "čistome" zagrebačkom idiomu), mički dugi i kratki (na sjevernodalmatinskim otocima), kratki i dugi dinamički (sile te akut (u većini kajkavskih i čakavskih govora), sva četiri akcenta (u novoštokavskim govorima), četiri uobičajena novoštokavska i akut (u nekim posavskim govorima). (Škarić 2002: 7). U prilog preispitivanju norme idu i stavovi tipa: "Na bazi kara danićeva modela stvoren je prozodijski monolit, tuđ hrvatskom jeziku baš u dijelu koji je izvan zajedničkog polja općega novoštokavskog preklapanja. Taj dio isključuje novoštokavske akcentuacije, koji nju individualizira, nametnut je tako hrvatskom jeziku mjesto onog tamo amputiranog dijela zapadnoga novoštokavskog naglašavanja koji njega upotrebljava." (Vukušić/Zoričić/Grasselli-Vukušić 2007: 17-18). Premda kim mišljenjima hrvatska je ortoeapska norma (a) već dugo najproblematičnija u hrvatskom standardnom jeziku, a maretićevska akcentuacija strana većini govornika (Pranjeković 2001: 304), (b) "najnevoljnija strana hrvatskoga jezika sve od Maretićevih najnovijih vremena." (Vukušić/Zoričić/Grasselli-Vukušić 2007: 17-18). Brozović konstatira nešto drugo: "Najmanje je pak napora uloženo u akcentološki pitanje jezične norme." (Brozović 1998: 170). Sama sociolingvistička situacija pogodna za oštrije zahtjeve, čemu svoj doprinos daje i orijentacija na što veću diferencijaciju srpskoga jezika i na ono što je bilo prije postojanja hrvatskosrpskoga jezika. Uglavnom sada je stvorena situacija iz koje mogu iznikti radikalnija akcenatska rješenja. U p

ovome govori i podatak da je hrvatska naglasna norma najvećim dijelom utvrđena i da je ostalo "svega" 20-30% spornih slučajeva (Martinović 2004). Stoga smo to i nazvali mat-pozicijom: hrvatski se lingvisti nalaze u situaciji kada mogu povući završni potez. Potreba za to se ponekad i eksplicira: "Naglasak u hrvatskome književnom jeziku trebao bi za ovo naše vrijeme taj proces [uspostavljanje naglasne norme organski primjerene hrvatskom književnom jeziku nasuprot prozodijskom monolitu Maretića-Broza-Ivekovića] dovesti do kraja." (Vukušić/Zoričić/Grasselli-Vukušić 2007: 21). Ako ovu situaciju dalje asocijativno vezemo za šah, rekli bismo kako se ne radi o brzoputeznoj igri (jer intenzivna diskusija o naglasnoj preorijentaciji traje više od pola stoljeća), a pogotovo ne o simultanci, već je u pitanju igra na nekoliko ploča u kojoj se kao suigrači (ili sekundanti) pojavljuju, prije svega, Dalibor Brozović, Ivo Škarić, Stjepan Vukušić, Ivan Zoričić pa i Ivo Pranjković. Globalno, igra se vrti oko tri pozicije: 1. tradicionalne koncepcije, koja teži što manjim promjenama, 2. koncepcije koja zagovara preobrazbu prozodijske norme prema stanju u zapadnome novoštokavskom idiomu, 3. koncepcije koja afirmira urbane idiome, prije svega zagrebački (Samardžija 1999: 333). Sjepan Vukušić zapaža drugačije tendencije, koje svodi na četiri (Vukušić/Zoričić/Grasselli-Vukušić 2007: 8-9). Prvo, postoje zagovornici takozvane gradske akcentuacije, za koju kaže da ne postoji kao konzistentna cjelina, jer je posrijedi naglašavanje kajkavaca, čakavaca, staroštokavaca i novoštokavaca s različitom mjerom autonomne standardnojezične akcentuacije. Drugo, mnogo je bliže povoljnom normativnoakcenatskom rješenju prihvaćanje zapadnoštokavskih naglasnih vrijednosti. Treće, postoji osamljeno mišljenje kako je naglasno normiranje nemoguće provesti zbog različitoga naglašavanja istih riječi i oblika pa se nudi "prozodijski regionalizam". Četvrto, još je osamljenije shvaćanje da je svako novoštokavsko, pa tako i zapadno naglašavanje ruralna i folklorna pojava koju treba što prije napustiti. Vukušić se zalaže za zapadno novoštokavsko naglašavanje. Krešimir Mićanović ima nešto drukčiji stav o hrvatskim prozodijskim koncepcijama (specifičnost hrvatske jezične situacije u vezi s akcentuacijom standardnoga jezika on ne vidi u postojanju različitih konkurentskih koncepcija, nego u činjenici da je promoviranje standardnih oblika, pa tako i prozodijskih, uvijek rezultat konkurentskoga odnosa različitih instanci) i ističe: "Žuđeno stanje neutralnosti kodificirane prozodije hrvatskog standarda, što bi trebalo sugerirati njezinu općeprihvaćenost i općeobvezatnost, u hrvatskoj jezičnoj/društvenoj situaciji obilježenoj supostojanjem triju narječja (organski idiomi uporno čuvaju svoj naglasak) i različitih regionalnih urbanih središta u kojima se prakticira i aproksimativni standard (prepoznatljivo mu je obilježje upravo naglasak) teško je ostvarivo i stoga što standard ipak u stvarnosti nije potpuno neutralan." (Mićanović 2006: 105-106)

4. Ovako raznorodna gledanja i različite koncepcije nisu novost. Dalibor Brozović je još 1958. godine zapazio tri osnovna tipa neslaganja oko akcenatskoga standarda: "Neslaganja su očita već u samim najosnovnijim točkama: da li normu odabrati filološkom metodom kvantitativnog odabiranja po rječnicima i djelima klasika (Vuk, Daničić, Maretić) po poznatoj shemi pravilo – izuzetak, ili pak istražiti na štokavskom terenu sve izoglose i uzeti za najbolje ono, što je najčešće, bez obzira, da li će ukupan zbroj moći da se ponaša kao organski sustav, ili konačno odrediti normom ono, što se razvilo u govoru obrazovanih slojeva po najvećim urbanističkim sjedištima, a

nastalo je na podlozi pisanog i školskog jezika. Mislim, da su ovo tri osnovna mišljenja svom čistom obliku. Izostavio sam, naravno, pristaše pune anarhije u akcenat ortopeiji (ukoliko se tu onda uopće i dade govoriti o 'ortopeiji')." (Brozović 1958: 1) Za sva tri puta konstatira da su puna teškoća: prvi predstavlja odraz jednoga doba i je prošlo, drugi je pun težih prepreka, treći dobiva sve više pristaša iako je najapstraktniji i najteže izvediv. Brozović konstatira kako još nema uvjeta za konačnu kodifikaciju akcenatskoga ortoepijskog standarda, ali je proces odabiranja ipak već daleko uznapredovao.

Blaženka Martinović smatra da je nekada preskriptivna norma bila tzv. Karadžić-Maretićeva, a danas je to kodificirana naglasna norma koja se više ne poklapa potpuno s uzusom (Martinović 2006: 248). Ona zapaža da ne postoji općevrijeme naglasni normativni priručnik. U drugome radu ističe kako naglasna norma još i potpuno ustaljena i da nije utvrđeno što je u dijelu naglasnoga sustava stilski neutralno (općejezično), što treba dublirati, a što uvrstiti u stilsku pričuvu (Martinović 2019).

Ivo Škarić, Đurđa Škavić i Gordana Varošane-Škavić razlikuju dvije prozodijske norme: jedna je klasična, kodificirana norma ("kako je prije naglasak određen"), a druga uporabna ili verificirana norma ("kako je sada najčešće u uporabi, mahom u gradskim sredinama i u obrazovanih ljudi") (Škarić/Škavić/Varošane-Škavić 1996: 130). Autorkice smatraju da su za normiranje kompetentniji obrazovani govornici, nego govornici ma zatvorenih i visoko usustavljenih okamenjenih idioma. Stjepan Vukušić, s druge strane, zauzima stav da u normiranju naglasaka treba polaziti od "najvećim dijelom utvrđene norme, u kojoj su već nazočni sustavost i, dobrim dijelom, razvojne tendencije" (Vukušić 1997: 65-66). Pri tome pojedinosti treba dotjerivati, a ono što nije nikako u porijeklu napustiti. On zapaža težnju u svijesti dijela hrvatskih akcentologa (očito misli na Ivu Škarića) da se prenošenje akcenta i adaptacija u užemu smislu (zamjena silaznih naglasaka nepočetnoga sloga istodužinskim uzlaznima) dovedu u natjecateljski odnos (Vukušić 2000: 392). Vukušić smatra da sve treba prepustiti slobodnomu unutarjezičnom razvoju.

Zanimljiva su s tim u vezi rješenja koja se daju u najnovijim priručnicima o naglasaku koja pretendiraju na normativnost. Prije svega mislimo na *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, u kome se teži za bilježenjem onoga tipa izgovora (realizacije naglasaka i duljinu koji bi se mogao označiti realnim, s tim da se izrazita prednost daje naglašavanju koje obično naziva kontinentalnim (za razliku od mediteranskoga tipa naglašavanja). "Osi toga, uz načelno poštovanje distribucijskih pravila i ograničenja svojstvenih štokavskom narječju i hrvatskome standardnom jeziku – prema kojima silazni naglasci stoje samo u prvim slogovima, uzlazni na svim osim na zadnjem, a na zadnjem ne stoje nijedni naglasak – ipak se dopuštaju odstupanja u nekim tipovima ponajprije posuđenih riječi kojima su nepridržavanja tih pravila i ograničenja u govornoj praksi osobito česta [...]" (HER 2002: XIII). *Hrvatski jezični savjetnik*, za koji Stjepan Vukušić kaže da je u njemu prvi put u jednome normativnom djelu konzistentno izložen hrvatski novi prozodijski nauk izveden iz suvremene normativne akcentologije (Vukušić 2000: 392), također nudi nova rješenja. "Što se tiče naglasaka, priklonili smo se mišljenju onih hrvatskih akcentologa koji misle da treba očuvati zapadnoštokavski naglasni sustav, unapređivati

pojednostavnjivati ga onim uporabnim naglasnim tendencijama koje ne ugrožavaju bit tog sustava, tj. raspodjela pravila prozodijskih sredstava u hrvatskome standardnom jeziku. U Savjetnik su ušle mnoge riječi i samo zato što imaju naglasnih promjena u paradigmama." (HJS 1999: 633)

Indikativno je da akteri mat-pozicije (iako neki od njih zagovaraju vrlo radikalna rješenja) izbjegavaju povući završni potez, što govori o tome da i oni shvaćaju ozbiljnost i dalekosežnost takvoga čina. Opreznost u završnici posebno je vidljiva kod Dalibora Brozovića.

5. U srpskoj je lingvistici mnogo manje izražena želja da se naglasna norma radikalno mijenja. Prema mišljenju Ljiljane Subotić, stručna javnost zatvara oči pred činjenicom da standardni srpski jezik ima zastarjelu prozodijsku normu koju nitko ne poštuje, a koja se opisuje u svim fonetikama i gramatikama kao kvazi-realnost te dodaje da na jezičnim stručnjacima leži odgovornost i zadatak da ovakvo paranormalno stanje razriješe (Subotić 2005: 141). Sada u prvi plan dolazi ono što bismo okarakterizirali kao demistifikacija i dešablonizacija: odustajanje od "neaktualnih klišeja", a zatim prihvaćanje odstupanja od kanona kao realnosti.

Od niza pojava posebno bismo istakli dualizam koji vlada na srpskome govornom području. Naime, u značajnomu dijelu srpskoga jezika čuva se četvoroakcenatski sistem s pravilima koja se uglavnom poštuju. Na drugom je dijelu došlo do znatnoga narušavanja akcenatske norme koje se ogleda, prije svega, u pojavi silaznih akcenata na unutrašnjim slogovima i ultimi, u fakultativnosti proklize i gubljenja dužina. Prvi dio Dragoljub Petrović naziva zapadnim, a drugi istočnim modelom (Petrović 1999). Srpski se prozodijski sistem uvelike već razdvajao na dva autonomna i strukturalno bitno različita tijeka (zapadni i istočni) (Petrović 1999: 230). Prvi je sačuvao sve bitne vukovske i daničičevske kontraste (kvantitetu, kvalitetu i mjesto akcenta). U drugome su ti kontrasti znatno reducirani s tendencijom da se kao distinktivno sačuva samo mjesto akcenta. Dragoljub Petrović konstatira da je protivljenje gramatičara nemoćno u zaustavljanju definitivnoga uobličavanja i stabilizacije drugoga modela. Autor smatra kako je iz sukoba dvaju sustava (vukovskoga i "beogradskoga") na istočnome prostoru srpskoga jezika praktično nadvladao onaj autohtoni ("domaći"), s jednom krupnom inovacijom koja se tiče novoštokavskoga akcenatskog mjesta: "Istiranje svih kvantitetskih kontrasta iza akcenta u najvećem delu srbijanskih govora (a ta je pojava uhvatila snažne korene i u nekim njenim novoštokavskim zonama, npr. u Vojvodini i delovima zapadne Srbije) 'povuklo' je za sobom iste promene i u akcentovanim slogovima (*vrēme, nārōd, pō grādū; rāsprava, trāži se, kāžu* i sl.). Udružene sa široko rasprostranjenim ukidanjem tonskih kontrasta u kratkim slogovima (u primerima tipa *vōda, lepōta, velična, pōtok, kukūruz* i sl.), te su promene zahvatile sve akcente i sve akcenatske pozicije, pri čemu su se kratki akcenti počeli slobodno pojavljivati i tamo gde su se u vukovskom modelu mogli naći jedino dugi i pri tom vrlo često s drukčijom intonacijom: *sābor, u Priboju, komitēta* Gjd, *penzionēra* (Gmn (m. *sābor, u Priboju, komitēta, penzionēra*); *mājstor, knēža, sprēmļeno, sīpom* (m. *mājstor, knēža, sprēmļeno, sīpom*). U svetlu takvih odnosa, razume se, mnogo su razumljiviji i 'obrnuti' akcenti u primerima tipa: *ōdbacim, ōvamo, zēmļje* Gjd, *izborima*, prema: *zēmļju, zgrāde, pēsnik, sīžu* i sl." (Petrović 1999: 229). Prema mišljenju D. Petrovića, sve bi se ove pojave mogle svesti na akcenatski udar, odnosno na ekspira-

torni akcent. On kaže kako "idealni" prozodijski sistem što su ga normirali Vuk Kar i Đuro Daničić nikada na istočnome terenu nije "idealno" funkcionirao pa se mogao nametnuti kao jedini uzor (Petrović 1996: 88). "[...] podeljenost srpskoga lektorskog prostora sada se i na ravni standardnoga jezika pokazuje u znatno izrazi obliku: ijekavski srpski (jugo)zapad doslednije čuva Vukove i Daničičeve prozod. obrasce, dok su oni na istoku radikalno uprošćeni." (Petrović 1996: 88-89). Poslj. su ozbiljne: prozodijske promjene mogle bi se snažnije utemeljiti u govornim nav. prosječnih nosilaca prozodijskoga sistema i dovesti do potpune praktične go. destrukcije vukovskih i daničičevskih prozodijskih obrazaca (Petrović 1996: 96). mjene se očituju i na međujezičnome planu: srpski standardni prozodijski sistem bi primiče onomu modelu koji je uobičajen u drugim balkanskim jezicima i koji je oc. zahvatio i veliki dio juga i istoka srpskoga jezičnog prostora (Petrović 1996: 96).

Budući da su "istočni" i "zapadni" model u velikoj mjeri suprotstavljeni i neko. tibilni, veoma je teško naći neko rješenje koje bi odgovaralo i jednomu i drug. Drugim riječima, srpski lingvisti imaju vezane ruke, oni su primorani predložiti racionalno, pa i kompromisno rješenje. Dragoljub Petrović čak kaže: "[...] već odav. postavlja pitanje revizije srpske prozodijske norme, ali je sada sasvim izvesno da se i. neće moći izvesti nikakvi zahvati, pre svega zbog činjenice da su istočne prilike drastično različite od zapadnih i nikakva intervencija ni u jednom ni u drugom sist. jednostavno, ne bi bila racionalna." (Petrović 1999: 231). Iz tih smo razloga i. situaciju nazvali pat-pozicijom. Ovu metaforu izrazito potencira stav da će srpski morati još zadugo tolerirati dvije standardne prozodijske norme: "Iz svega toga, kon. može se izvesti samo jedan zaključak: srpski jezik moraće još zadugo da toleri. standardne prozodijske norme čije se funkcionisanje neće moći lako osporavati, zat. je obema obezbeđen širok uzusni status (iako samo zapadna ima i ona formalno val. – preskriptivni). Ta će dva sistema verovatno još dugo funkcionisati kao i dosad, . – paralelno, ali se i dalje neće moći previdati činjenica da ono postoji i da, pri tom, istočni postaje sve ekspanzivniji." (Petrović 1999: 231). Kad je u pitanju uklan. dugih neakcentiranih prozodema, pravila po kojima se to događa u šumadijsko-v. đanskim govorima "mogla bi poslužiti kao osnova i za odgovarajuće procese u stan. nom jeziku, ali izgleda da se tokom poslednjih godina i ona stala vrlo snažno prob. da se sve postakcenatske dužine temeljno skraćuju." (Petrović 1996: 93) U vezi sa srp. pat-pozicijom nastaju različite nedoumice. Recimo, kako stvoriti "podnošljivu koegzi. ciju" postularanoga sustava i njegovoga narušavanja.

Rješenje samo jednoga problema – gubljenje zanaglasnih duljina moglo bi se teoretski, odvijati u tri pravca, koje bismo nazvali doedukacijom, preedukacijom i ne. kacijom. Doedukacija podrazumijeva proces učenja duljine u sredini gdje se potpuno ili djelomično izgubila. Preedukacija bi predstavljala sasvim sup. odučavanje onih koji izgovaraju duljine. Needukacija označava mirenje s postoj. stanjem, bez bilo kakvih pokušaja da se što učini. Od svih se rješenja najrealni. najsvrshodnijim čini prvo (doedukacija). Drugo je rješenje (preedukacija) najn. vjerojatno – da se ogroman broj ljudi, naročito u zapadnom i jugozapadnom pod. srpskoga jezika, odučava od duljina kako bi se postiglo jedinstvo akcenatske ne. Treće je rješenje, čini se, sada dominantno, ali ono vodi rastu tenzija koje mogu jo. usložiti i onako složenu situaciju.

6. Jedna od tendencija u srpskoj lingvistici sastoji se u napuštanju istraživanja neštokavskih dijalekata (čakavskoga i kajkavskoga). Najveći srpski akcentolozi Aleksandar Belić i Pavle Ivić intenzivno su se bavili neštokavskim akcentom (više čakavskim, nego kajkavskim), a to su manje činili i drugi istraživači (Radoslav Bošković, Asim Peco, Mihailo Stevanović). U suvremenoj srpskoj akcentologiji gotovo da se ne primjećuje takva zainteresiranost. U njoj je došlo do smjene generacija koja nije dovela do kvalitativnih pomaka, već obrnuto. Današnja je srpska akcentologija daleko od toga da ima autoritete veličine Aleksandra Belića ili Pavla Ivića. U njoj važan faktor predstavljaju oni koji oblikuju globalnu orijentaciju, a ne vuku javne poteze. Ovdje je značajna uloga Milke Ivić, koja izravno ili neizravno utječe na oblikovanje stavova i rješenja.

7. Zanimljive su hrvatske i bošnjačke ocjene srpskih kretanja u normativnome naglašavanju. Navest ćemo dva primjera (jedan hrvatski i jedan bošnjački, pri čemu se posljednji uglavnom odnosi na srpski jezik u Bosni i Hercegovini): a) "Stanje u srpskom standardnom jeziku mislim da je donekle slično onome u hrvatskom standardnom jeziku, s tim da su razlozi koji su do njega doveli posve drukčiji. Mislim naime da bi i u tom standardnom idiomu trebalo u većoj mjeri nego dosada tolerirati silazne naglaske na nepočetnim slogovima pored ostalog i zbog 'perifernih' štokavskih (ili staroštokavskih) govora, i zbog beogradskoga govora (kojemu je primjerice svojstvena neutralizacija opozicije po kvaliteti, napose kod kratkih naglasaka, te, kao i zagrebačkome, relativno veliko reduciranje dužina), i zbog južnosrbijanskih govora koji pripadaju torlačkom (ili tzv. torlačkom) narječju." (Pranjeković 2001: 304). b) "Što se tiče odnosa bh. srpskog jezika prema druga dva, ali i prema istojezičnom njegovom ostvarenju u Srbiji i Crnoj Gori, ni na prozodijskom, kao ni na drugim nivoima njegove strukture, ne postoji objektivna opasnost od njegove izvabosanske asimilacije. Dva su glavna razloga tome. Prvi je da je ovaj jezik, zajedno sa ostalim bh. standardnim jezicima, izgrađen na temeljima svoga materinjega istočnohercegovačkog govora, bitno drukčijeg i od onog u ekavskoj Srbiji, ali i od onoga u ijekavskoj Crnoj Gori. Izvabosanski srpski govori su pod snažnim uticajem staroštokavskih (ekavskih i ijekavskih) govora, što se osjeća na nivou suprasegmentalnog ostvarenja tamošnjega srpskoga standardnog jezika. Izgubljene dužine, kako neakcenatske, tako i akcenatske, kad su u pitanju srbijanski govori, odnosno dominantno staroštokavska intonacija u crnogorskim govorima, vidno markira standardnojezičko ostvarenje tamošnjeg standardnog jezika. Različita standardnojezička pisana i govorna praksa prešutno prihvaćena i u tim sociokulturnim sredinama. U odnosu na te varijante srpskog jezika, bosanski srpski je objektivno superiorniji. U graničnom pojasu prema Crnoj Gori, međutim, primjetan je, a i nezbježan, prozodijski uticaj ostalih bh. srpskih jezika." (Valjevac 2005: 63)

8. Bošnjačku naglasnu poziciju nazvali smo start-pozicijom jer je standardizacija bosanskoga/bošnjačkoga jezika još uvijek na početku pa tako složena problematika kakva je akcenatska zahtijeva dosta vremena i napora kako bi se razmotrila i eventualno mijenjala. Ovdje postoje dva odvojena pitanja: 1. kako će se normirati naglasak u bosanskome/bošnjačkome jeziku, 2. kako se akcenatski ponašaju tri standarda u BiH. U vezi s prvim, nije nam poznato zalaganje za neku izrazitu promjenu norme. Što se drugoga tiče, četiri su značajke: 1. sva se tri bosanska standardna jezika u pravilu se drže vukovske izgovorne standardnojezične norme, 2. nema obilježja za koja bi se moglo reći

da pripadaju samo jednomu narodu i jednomu jeziku, 3. postoji mnogo akcena višestrukosti, 4. silazni su akcenti u pravilu samo u incijalnome položaju (Naila Val 2005). Utjecaj turskoga jezika u Bosni i Hercegovini nije toliko vidljiv na prozodijsk koliko na leksičkom nivou (Valjevac 2005: 63). U analizi Naila Valjevaca stalno se n šava kako razlike između triju standarda u BiH nema ili gotovo nema, a njene za rečenice mogu, možda, dati odgovor nalazi li se iza toga i nešto drugo osim te konstatacije. Naime, nakon citiranja Mithada Riđanovića (koji je 2003. godine na "Za nas u BiH, koji jako dobro čuvamo naš 'klasični' akcenatski sistem, razli akcentu ponekad je i važniji signal lingvističkog kontrasta nego segmentalna razl dolazi konstatacija: "Bh. prozodija bila je i ostala teritorijalno obilježena i nakon stan nojezičke disolucije ranijeg bh. standardnojezičkog izraza. U povoljnijim društve politički uslovima ona bi mogla biti nesporna okosnica gradnje i izgradnje n o z a j e d n i č k o g j e z i k a [istakao BT] u Bosni i Hercegovini." (Valjevac 2005: 6)

U nešto ranije objavljenome radu Naila Valjevaca uspoređuje bosanski jez srpskim i hrvatskim te konstatira kako sva tri imaju istu bazu – štokavsko narječje dući da im je u osnovi isti organski idiom, među njima je više sličnosti nego r (Valjevac 2003: 303). A onda govori o standardološkoj težnji da se između njih na što više razlika: "Upravo zbog toga, da bi međusobno bili prepoznatljivi, i da bi se o dala politička disolucija zajedničkog standarda, od vremena njihove različite nomir normiranjem je nastojano napraviti što više razlika među njima." Posljedicu takve vističke djelatnosti u sva tri jezika Valjevac vidi u tome da je standardnojezična n nerijetko preferirala i jezične elemente koji su bili neobični, ponekad i sasvim nepo: korisnicima određenoga jezika. U vezi s tim ona smatra kako je nepotrebno da bosanskome standardu insistira na razlikama: "Ali, ukoliko je i bilo potrebe stand jezickog distanciranja srpskog i hrvatskog jezika od bosanskog, insistiranje na razli bosanskog jezika prema druga dva bilo je sasvim nepotrebno." (Valjevac 2003: 30) Takvi pokušaji, koje autorica dovodi u vezu sa "jezičkim inženjeringom ili biznis-lin kom" u ratnom i poratnom periodu, nanijeli su bosanskome jeziku ogromnu i ispravljuju štetu (Valjevac 2003: 305). Dalje se konstatira da se gramatička struktur sanskoga jezika manje-više podudara s onom koju nalazimo i u srpskome i u hrvatsl jeziku, ali njegova prozodijska norma, iako počiva na istim principima kao i u drug jezika, ne teorijski, nego uzusno uveliko se razlikuje od njih (Valjevac 2003: 306). sanski standardni jezik, kao i druga dva, i dalje ima četveroakcenatski novoštokavski si Dva duga, dugouzlazni i dugosilazni, i dva kratka, kratkouzlazni i kratkosilazni akce moguće, u pravilu dobro očuvane, ali ne i uvijek obavezne, postakcenatske duljine osr su njegova značajka." (Valjevac 2003: 306). Valjevac tvrdi da je prozodija, usprkos po ranju jezične problematike u Bosni i Hercegovini, sve do danas ostala ne samo stand jezični neiskorištena, nego i ekstra-lingvistički nekompromitirana kao značajan i siste utemeljen element autentičnosti i autohtonosti bosanskoga jezika. U bosanskome je je tvrdi dalje, suvišna bila i ostala norma koja bi zastupala strogi purizam. "Jer, onog mon kad se njome iz bosanskog jezika iščiste razne dvostrukosti, on više i ne može biti bos: Jer u tom slučaju on prestaje biti taj jezik." (Valjevac 2003: 303).

Valjevac zapaža sljedeće pojave u naglasnoj problematici bosanskoga jezika: 1. p dijske pojave i na dijalekatskome i na supstandardnome i na standardnom r

stvaranja bosanskoga jezika u Bosni i Hercegovini nisu nacionalno obilježene, 2. one se glavnom kreću u okvirima ranije propisane prozodijske norme, 3. pojave prozodijske aravi u današnjemu standardnome bosanskom jeziku u pravilu ne odstupaju od principa kojima se temeljila i dosadašnja srpsko-hrvatska standardnost (Valjevac 2003: 310). Ona konstatira kako se u govoru uočava prirodna prozodijska evolucija, pri čemu se stariji akcenti i akcenatski oblici povlače pred snagom i frekvencijom jednostavnijih analoških prozodijskih likova. Jedni su akcenti prodorniji od drugih (javljaju se usporedno s njima ili čak šire na njihov račun, što je osobito uočljivo među kratkim akcentima), pri čemu se silazni povlači pred uzlaznim. Autorica smatra kako bi na autohtonu i autentičnomu bosanskohercegovačkomu govornom materijalu trebalo temeljiti i aktualnu i buduću prozodijsku normu standardnoga bosanskog jezika (Valjevac 2003: 309).

Iz analize Naile Valjevaca mogli bismo izvući sljedeće osnovne misli i zaključke: (1) bosanski se jezik disolucijom ranijega standarda našao pred bitnom standardnojezičkom transformacijom, (2) prozodijska improvizacija dominira u bosanskohercegovačkoj standardnojezičkoj govornoj praksi, kako u govornim medijima, tako i u drugim sferama javne uporabe jezika, bez propisanih ortoepskih pravila i na njima utemeljenim ortoepskih rječnika, (3) prozodijska anarhija u bosanskom jeziku, s obzirom na njegovo dijalekatsko utemeljenje, manje je opasna nego drugdje, ma koliko konsituacijski bila određena, i nije kompatibilna standardnomu jeziku te stoga mora biti predmet jezične politike, biti podvrgnuta jezičnomu planiranju i biti standardizirana, (4) bosanska prozodija nije nacionalno markirana (svi Bosanci, i oni u Bosni, ali i oni izvan nje, koji su jezik u Bosni učili, nose jasno prepoznatljive bosanske akcente, intenzivnije, izrazitije i duže nego što su ti isti akcenti u govoru Srba i Hrvata), (5) prema nacionalnome kriteriju među Bosancima (Bošnjacima, Hrvatima i Srbima) gotovo da i nema izrazitije sistemske prozodijske distinkcije, (5) bosanska je prozodija teritorijalno razučena i teritorijalno obilježena pa se na osnovi prozodije mogu razaznavati cjelovitije sociokulturne realizacije (Hercegovci se razlikuju od Bosanaca, Mostarci od Krajišnika, Sarajlije od Bišćana itd., ali ne i Bošnjaci od bosanskih Srba ili bosanskih Hrvata, niti oni međusobno jedni od drugih).

Od standardoloških rješenja spomenut ćemo, kao ilustraciju, neka iz *Bosanske gramatike* (Jahić/Halilović/Palić 2000): a) Silazni akcent uvijek stoji stoji na prvomu slogu, osim u rijetkim slučajevima kad se nalazi na krajnjemu slogu (u uzvicima ili onomatopejskim riječima tipa *ahâ, ohô, fiju*). b) Postoje izuzeci od pravila da silazni akcenti dolaze samo na prvome slogu. c) Europeizmi se najčešće izgovaraju s kratkouzlaznim, a ne s kratkosilaznim naglaskom kako je to obično u razgovornome jeziku (*komadânt*). d) Nazivi država imaju kratki uzlazni akcent (*Jugòslàvija, Àustràlija*), a tako i složenice tipa *televizija, evrovizija* (Jahić/Halilović/Palić 2000: 124-125). Kad je riječ o naglasnoj normi bosanskoga standardnog jezika, Ivo Pranjeković smatra da je situacija u odnosu na hrvatsku utoliko drugačija što se ta norma "s pravom" u većoj mjeri nego norma hrvatskoga standardnog jezika oslanja na "centralnoštokavsko" narječje pa je opravdano da u većoj mjeri bude "maretićevska" (Pranjeković 2001: 303). Nakon konstatacije da se toga u principu i drži Dževad Jahić u *Gramatici bosanskoga jezika*, Pranjeković smatra kako Jahić pretjeruje bar u dvjema stvarima: "1. Mislim da nikako nije realno insistirati na klasičnim naglascima na dugim refleksima jata, tipa *snijeg ili mlijeko*. Tu bi realno

bilo akcentuiranje kakvo je već duže vremena uobičajeno u hrvatskom standardnom jeziku, tj. *snijég i mlijeko*, jer se približno tako i govori (gotovo) na cijelom području Bosne i Hercegovine. 2. Mislim također da nema opravdanja ni za neka metatoniranja silaznih naglasaka u uzlazne, kao što je slučaj s primjerima tipa *inteligèntan, evidèntan, kupopròdaja*, a mislim isto tako da je pored klasičnih naglašavanja tipa *agitàtor, reprèsàlija, završètàka* mogao dopustiti i inačice tipa *agitátor, reprèsàlija, završètàka* [...]" (Pranjeković 2001: 303-304).

9. Što se tiče crnogorske blok-pozicije, ona je takva zbog opće sociolingvističke situacije koju odlikuje jaka polarizacija na dvije struje. Rješavanje akcenatske problematike blokirano je činjenicom da pitanje naziva jezika i njegove standardizacije još uvijek nije riješeno. Sve dok se Crnogorci ne opredijele u kojem će pravcu kreirati jezičnu politiku u novonastaloj samostalnoj državi, prozodijska će se tematika i problematika nalaziti u blok poziciji. U *Gramatici* Vojislava Nikčevića nismo našli nešto što bi odudaralo od navedenih tendencija ranije (recimo, i ovdje se spominju odstupanja kod silaznih naglasaka u nepočetnome slogu riječi; Nikčević 2001: 109). "Što se tiče (još uvijek eventualnoga) crnogorskog standardnog jezika, za njega bi u još većoj mjeri negoli npr. za bosanski standardni jezik bila karakteristična klasična akcentuacija, uključujući i naglaske tipa *snijeg, mlijeko*, jer se oni tamo (rekao bih čak jedino tamo) doista i realiziraju (bar oni tipa *snijeg*). S druge strane, mislim da bi se u crnogorskom standardnom jeziku trebalo voditi računa i o specifičnostima nenovoštokavske (zetske) akcentuacije, koja bez sumnje uvelike utječe na crnogorsku govornu praksu." (Pranjeković 2001: 304).

10. **Zaključak.** Do objektivne je i cjelovite slike o prozodijskim razlikama između B, K i S vrlo teško doći iz nekoliko razloga. Postoji nejednaka i neujednačena proučenost naglasnoga sistema triju jezika, pri čemu je u najnepovoljnijem položaju bosanski/bošnjački. Nije nam poznat nijedan rad isključivo posvećen naglasnim razlikama između B, K, S. Ne samo teoretska istraživanja, nego i praktičke analize mimoilaze ovu problematiku. Činjenica da jezični savjetnici o akcentu ne daju ništa ili gotovo ništa dovoljno govori za sebe (njihovi autori kao da se ne usuđuju ući u ovo svojevrsno minsko polje). Akcenatska su previranja toliko snažna, kompleksna i suptilna da osnovne pojave i procese nije lako opisati, još ih je teže u jednome jeziku normirati, a pogotovo razmotriti u međujezičnoj korelaciji. Različite koncepcije u pogledu prihvatanja rješenja koja nameće praksa te nesklad između eksplicitne i implicitne norme stvaraju dodatnu složenost.

Postoji niz podudarnosti u prozodijskoj situaciji na području hrvatskoga i srpskog jezika. Prvo, ne dovodi se u pitanje novoštokavska akcentuacija kao osnova standardnoga izgovora. Drugo, nitko ne osporava da je sadašnja situacija u mnogo čemu drugačija od vremena Vuka i Daničića. Treće, gotovo na svim područjima postoji narušavanje normi (što je posebice izraženo u pojavi silaznih akcenata na unutarnjim slogovima i ultimima). Četvrto, dolazi do gubljenja zanaglasne duljine, koja se ponajbolje čuva u BiH. Peto, prenošenje se silaznih naglasaka s akcentogene riječi na proklitiku na mnogim područjima ne ostvaruje. Šesto, postoji izražena težnja da se sve tri nacionalne lingvističke norme što više usuglase s realnom praksom. Sedmo, dolazi do sve jačega preispitivanja opravdanosti orijentacije na narodni jezik. Osmo, u određivanju i mijenjanju naglasne norme nemali

Sybilla Daković

SUVREMENI PRISTUPI ANALIZI PRIJEDLOGA NA
PRIMJERU POLJSKOGA I HRVATSKOGA JEZIKA

dr. sc. Sybilla Daković, Sveučilište u Wrocławu, pregledni članak

UDK 811.162.1'367.633

811.163.42'367.633

Ovaj rad sadrži pregled izabranih metoda analize prijedloga koje su bile primijenjene u poljskim i hrvatskim jezikoslovnim radovima u razdoblju od 1996. do 2005. godine.

Ključne riječi: prijedlog, kognitivizam, prijedložni izraz, poljski jezik, hrvatski jezik

ZUSAMMENFASSUNG

Branko Tošović

AKZENTUELLE UNTERSCHIEDE ZWISCHEN DEM
BOSNISCHEN/BOSNIAKISCHEN, KROATISCHEN UND SERBISCHEN

Vorliegender Arbeit wird der Grad der Erforschtheit prosodischer Systeme, akzentueller Unterschiede, die Standardisierung prosodischer Erscheinung und das Verhältnis zwischen vorgesehener und tatsächlich realisierter Norm untersucht. Die gegenwärtige Lage betreffend die Akzente lässt sich als kroatische Matt-Position, serbische Patt-Position, bosniakische Start-Position und montenegrinische Block-Position charakterisieren. Die kroatische Position zeichnet sich durch die Bereitschaft der Erörterung und auch Annahme der Möglichkeit einer Normierung der fallenden Akzente auf inneren Silben und auf der Ultima, (2) das Bemühen, ein obligatorisches Vorziehen fallender Akzente auf das Proklitikon aufzuheben, (3) durch das Tolerieren eines Schwundes der posttonalen Längen, und (4) durch eine vordringliche bzw. erhebliche Anlehnung an die tatsächlich realisierte Norm aus. In der serbischen Linguistik ist der Wunsch nach einer radikalen Änderung der akzentuellen Norm weniger ausgeprägt. Im Rahmen einer Reihe von Besonderheiten wird auf den Dualismus innerhalb des serbischen Sprachraumes hingewiesen: Im östlichen Bereich des Serbischen hat sich das Vierakzentsystem mit seinen Regeln im Großen und Ganzen erhalten, wogegen im nicht kleineren, westlichen serbischen Sprachraum die Abkehr von der akzentuellen Norm erfolgt. Die bosniakische Start-Position ist das Ergebnis einer Standardisierung, die noch immer am Beginn steht. Die montenegrinische Block-Position gründet sich durch die allgemeine soziolinguistische Situation, die durch eine starke Polarisierung zwischen zwei Strömungen gekennzeichnet ist.

Schlüsselwörter: Akzent, Betonung, Prosodie, bosnisch/bosniakisch, kroatisch, serbisch, Norm, Standard

Cilj je ovoga referata predstavljanje najnovijih pokušaja analize prijedloga koji su nastali u poljskome i hrvatskom jezikoslovlju. Usporedba radova nastalih u okviru obiju tradicija utoliko je teška, da postoji velika disproporcija u odnosu na broj radova posvećenih prijedlozima. U Poljskoj je na tu temu samo u posljednjih 10 godina objavljeno oko 70 znanstvenih članaka i sedam monografija, dok je u Hrvatskoj u istome razdoblju objavljeno 13 znanstvenih članaka koji dodiruju temu prijedloga. Ta je disproporcija u velikoj mjeri i u vezi s brojem znanstvenih ustanova¹, ali i s drugim čimbenicima. Bez obzira na ovu činjenicu, u objema tradicijama prijedlozi su se u posljednjih deset godina opisivali s dijakronijskoga i sinkronijskoga aspekta te u usporednome pristupu, oslanjajući se na književni i dijalekatski jezični materijal, usto koristile su se različite metode analize.

U ovome radu prikazat ću tri poljska i četiri hrvatska, prema mojemu mišljenju, u metodološkome smislu zanimljiva rada. Pri tome osvrnut ću se samo na radove izdane na području Poljske ili Hrvatske u razdoblju od 1996. do 2005. godine, koji, opisuju jedinice danoga jezika, dakle, ne uzimam u obzir kontrastivni pristup.

U poljskoj jezikoslovnj tradiciji prijedlozi su u usporedbi s drugim nepromjenjivim vrstama riječi prilično često obrađivani u stručnoj literaturi. Na ovu temu nastaje sve više monografija koje za opis prijedloga upotrebljavaju sve novije metode, u koje ubrajamo, između ostaloga, i metode kognitivne lingvistike. U poljskim je opisima prijedloga ovom metodom osim sve brojnijih članaka u posljednje vrijeme objelodanjena i jedna monografija autorice Renate Przybylske pod naslovom *Polisemia przyimków polskich w świetle semantyki kognitywnej* (2002), kojoj želim ovdje posvetiti pažnju.

¹ U Poljskoj postoji 17 državnih sveučilišta, u okviru kojih funkcioniraju brojni jezikoslovni centri.